TA’LIM JARAYONIDA YUZAGA KELADIGAN PEDAGOGIK NIZOLAR VA ULARNI BARTARAF ETISH YO‘LLARI

Xudoyqulova M.U.,
GDPI Pedagogika va psixologiya kafedrasi o‘qituvchisi.

Annotatsiya: ushbu tezisda ta’lim jarayonida yuzaga keladigan pedagogik nizolar turlari, sabab-oqibatlari va ularni bartaraf etish yo‘llari xaqida fikrlar bildirilgan.

Kalit so‘zlar: nizo, opponentlar**,** “kuchi janjal, a**osi,** to‘qnashuv, inkoniyat, chegara, prinsipal tortishuvlar.

Аннотация: в тезисах изложены представления о видах педагогических конфликтов, возникающих в образовательном процессе, их причинах и последствиях, а также способах их устранения.

Ключевые слова: конфликт, оппоненты, борба за власт, аоси, конфликт, убеждение, граница, принсипиалные споры.

Abstract: this article presents ideas about the types of pedagogical conflicts that arise in the educational process, their causes and consequences, and ways to eliminate them.

Keywords: conflict, opponents, "power conflict, chaos, collision, incognito, boundary, principal disputes.

Nizo – bu ishlab chiqarishda, jamiyatda yoki, shaxsiy hayotda mavjud bo‘ladigan qarama-qarshi maqsadlar, ishtiyoqlar, fikrlar va mulohazalarning to‘qnashuvi. Har bir odamning o‘z fikri va dunyoqarashi bo‘ladi. Shu tufayli jamiyatda va mexnat jamoasida ziddiyatlar bo‘lib turishi tabiiydir. Undan tashqari, har bir rivojlanish o‘ziga xos bir qarama-qarshilikdan boshlanadi.

Har bir nizo tarkibi nizo sharoiti va to‘qnashudan iborat.

Nizo sharoiti - bu janjaldan ilgari ro‘y beradigan, janjalning sabablari va shartlari to‘plami. Nizo sharoiti o‘z navbatida ikkita moddadan iborat bo‘ladi:

- e’tiroz beruvchi kishilardan, ya’ni qarama-qarshi harakatdagi odamlardan (opponentlar);
- mojaraning asosidan, ya’ni nizoni ildizida yotgan asl sababdan.

Opponentlarni “kuchi” faqatgina ularni janjalda odilona, mantiqli fikr yuritishlariga bog‘liq emas. Ularning “kuchi” ularning martabasi darajasiga ham bog‘liq. Har bir janjalda opponentlar to‘rtta martaba darajasidan bittasiga mansub bo‘lishi mumkin.

Nizo asosi - bu janjalni ildizida yotgan to‘qnashuv sababidir. Odatda bu sababni aniqlash qiyin. Ko‘pgina nizolarning asl sababi - bu barcha opponentlarning extiyojlarini qondirishga inkoniyat yqhligi, bor talabalarni qoniqtirishda chegaralangan imkoniyatlar mavjudligidadir.

Har bir nizo sharoitidan janjal paydo bo‘lishi uchun opponentlarni bir-biriga qarama-qarshi amaliy xarakati kerak. Bu xarakat, ya’ni to‘qnashuv mavjud bo‘lmaguncha janjal sharoiti uzoq vaqt (chegarasiz) sharoitligicha qolaveradi, ammo nizo boshlanmaydi. Bundan xulosa shuki, janjal - bu janjal sharoiti va undagi opponentlarning bir-biriga qarshi xarakatidir.

Janjal sharoiti yuz bergan janjaldan ancha avval mavjud bo‘ladi. Nizo sharoiti ob’ektiv sabablarga ko‘ra mavjud bo‘ladi. Opponentlarning bir- biriga qarshi xarakati (to‘qnashuv) tasodifan kelib chiqishi mumkin.

Nizolarning xayotda uchraydigan turlari. Nizolar o‘zining qator belgilari bilan bir-biridan farq qiladi.

Amaliy nizo odatda qat’iy prinsipal tortishuvlarda mavjud bo‘ladi. Amaliy nizo odamlarni ahillashtiradi, muhim muammolarni yechishga yordam beradi va har yerda sog‘lam ruhiy muxit yaratadi. Amaliy nizo foydali raqobatchilikni rivojlantiradi va ochiqdan ochiq, prinsipial tanqidlarga va o‘zini-o‘zi tanqid qilishga asoslanadi. Amaliy nizo ko‘pincha demokratik boshqarish usulida va ishlab chiqarishga oid bo‘lgan tortishuvlarda uchraydi.

Vayronaviy nizo ko‘pincha gap chuvlashishidan, arzimas mayda gap g‘avgolar oqibatida ro‘yobga keladi. Bu holda opponentlar ish manfatini ko‘zlashmaydi. Ularning butun xayoli kurashga jalb etiladi va raqibiga qanchali ko‘proq zarba berishga qaratiladi. Shaxslararo mojarolarda va avtoritar uslubdagi boshqaruvda odatda vayronaviy nizolar ko‘p uchraydi.

Nizolarni oldini olish yo‘llari. Nizoni oldini olish - bu nizo sharoitini payqab to‘qnashuv chiqmaguncha opponentlarni bir-biri bilan kelishtirish yoki nizoning ildizida yotgan kelishmovchilik sababini bartaraf qilishdir.

Nizolarni hal etish yo‘llari. Nizoni hal etish - bu shaxslararo munosabatni kelishtirish. Bunga opponentlarning maqsadlarini, fikrlarini va extiyojlarini bir-biriga moslash orqali erishish mumkin. Ziddiyat nizo sharoitidan to‘g‘ridan-to‘g‘ri janjalga aylangandan so‘ng nizo hal etiladi.

Nizolarni hal etilish yo‘llari quydagidek:

Birinchi opponent ikkinchi opponentning fikriga qo‘shiladi;

Ikkinchi opponent birinchi opponentning fikriga qo‘shiladi;

Ikkala opponentlar uchunchi, har tomonlarni qoniqtiradigan shartga rozi bo‘lishadi;

Ikkala opponentlar o‘z fikrilarida qolishadi va qarama qarshi fikirlar mavjudligida xamjixatli mehnat qilishga va yashashga ko‘nikishadi;

Nizolarni hal etish uchun rahbar quydagi qoidalarga roya qilishi kerak:

- Nizodan xulasa chiqarish uchun rahbar ikkita opponentlarni gapini eshitishi kerak;
- Rahbar e’tiborini opponentlarni o‘zini tutishlariga emas, barki nizoni asosida yotgan sababga qaratishi kerak;
- Nizoni hal etishda rahbar o‘zini buyrug‘ini kuchiga ishonmasligi kerak;
- Opponentlarni yarashtirishda ularni bir-biriga to‘g‘ri keladigan gaplariga jiddiy to‘xtalib, zid keladigan fikirlarini arzimaydigan mayda gap tariqasida keltirish lozim;
- Sodir bo‘lgan janjalni tafsilotini rahbar tez-tez muhokama qilishdan bosh tortishi kerak. Chunki muxokama jarayonida opponentlarni asabi qancha vaqt o‘tganligiga qaramay qaytatdan qo‘zg‘oladi. Bu vaziyatda opponentlarni yarashtirish ancha qiyinlashadi;
- Opponentlarga bovor kelish uchun rahbar jamoatchilik fikridan va ta’sir kuchidan oqilona foydalanishi lozim;
- Mojarani oqibatida korxona moddiy va moliyaviy zarar ko‘rishidan rahbar barvaqt kerakli choralarni ko‘rib qo‘yishi kerak;

- Opponentlar yarashkanlaridan so‘ng ularni munosabatlari dastlab rahbarning nazorati ostida bo‘lishi lozim. Kerak bo‘lsa ularni ongli, insofli va vijdonli bo‘lishga chorlash lozim.

Nizolarni hal etish algoritmi. Nizolarni hal etish algoritmi sizdan qo‘ydagi bosqichlarni bajarishni talab qiladi:

1. Ziddiyatni muxokama qilish uchun ikkinchi tomon bilan qulay vaqtni kelishvoling;
2. Opponentizga nisbatan samimi bo‘ling;
3. Ultimatular bilan foydalanmeng;
4. Muzokara davomida nizoning asosiy mazmuniga roya qiling;
5. Muzokara davomida o‘z maqsadlaringizni rovshanlashtirib boring;
6. Nizoni xamjixatli shaklda hal etib ikki tomonni manfa’tlarini to‘la qoniqtirishga intiling;
7. Nizoni hal etuvchi shartnoma natijalari asosida o‘z zimmangizga olgan majburiyatlaringizni albatda to‘la va o‘z vaqtida bajaring;
8. Muzokara davomida opponentning har bir so‘zini hurmat bilan eshiting va e’tibor bilan xamma gaplarini tushunishga intiling.

Xulosa, har bir mutaxassis va rahbarning nizolarni oldini olish va hal etish bilim va qobiliyatlar bilan qo‘rollantirish xozirgi zamonning eng dolbzor talablaridan biriga aylanib qoldi. Bu vazifani bajarishni murakkabligi shundaki: nizolarni hal etishda yagona oqilona retsept yoki bitta eng avzal konsepsiya yoq. Har vaqtda va har joyda nizoni xozir mavjud bo‘lgan sharoitga roya qilgan holda hal etish kerak.Nizosiz jamiyatni o‘zi bo‘lmaydi, qarama-qarshiliklar xar bir ishlab chiqarishda muqarrar. Bu holda rahbarlar nizolar muammolarida o‘ta malakali bo‘lishlari, mexnat jamoasini ziddiyatlar sharoitida muvaffaqiyatli boshqarishga qobiliyatli bo‘lishlari shart.